

Çeşka Kalesi*

Hacer SANCAKTAR**

Anahtar Kelimeler: Kale Yerleşimleri, *Piskurunuwa*, *Korniaspa*

Orta Anadolu'da Hitit'ten Bizans'a Uzanan Bir Yerleşim Sürekliliği

Çeşka Kalesi, Yozgat il merkezinin yaklaşık üç kilometre kuzeydoğusunda, Kirazlı Göleti'nin kuzeyinde, bölge topoğrafyasına hâkim yüksek bir kaya yükseltisi üzerinde yer alan çok katmanlı bir yerleşimdir. Deniz seviyesinden yaklaşık 1667 metre yükseklikte konumlanan alan, doğal savunma özellikleri, stratejik ulaşım ağları üzerindeki konumu ve farklı dönemlere ait arkeolojik verileriyle Orta Anadolu'nun dikkat çekici tarihsel merkezlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Yerleşim, merkezde yükselen masif bir kaya kütlesi ile bunu çevreleyen teras sistemlerinden oluşmaktadır. Yaklaşık elli metre yarıçapındaki bu teraslı alan, harç kullanılmaksızın kaba yonu taşların yığılmasıyla oluşturulmuş yaklaşık 560 metre uzunluğunda bir çevre suruyla kuşatılmıştır. Sur hattının doğu ve batı kesimlerinde gözlemlenen mimari izler, burada yarım daire planlı kulelerin bulunduğunu göstermektedir. Bu savunma sistemi, alanın yalnızca doğal bir sığınma noktası değil, aynı zamanda bilinçli olarak tahkim edilmiş bir yerleşim olduğunu ortaya koymaktadır.

Yerleşimin merkezindeki ana kaya kütlesi, mimari ve ritüel düzenlemelerin odak noktasını oluşturmaktadır. Kaya yüzeyinin düzeltilmesiyle oluşturulan platform alanı ile güney yamacında doğu-batı doğrultusunda kayaya oyulmuş düzenleme, alanın kült işlevli kullanımına işaret etmektedir. Basamaklı giriş sistemiyle ulaşılan bu bölüm, kontrollü erişim sağlayan mimari düzeni nedeniyle sıradan bir kullanım alanından ziyade ritüel amaçlı bir kutsal mekân olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda Çeşka Kalesi'nin, Hitit metinlerinde adı geçen ve kralın kült seyahatleri sırasında ziyaret ettiği kutsal merkezlerden biri olan *Piskurunuwa* ile ilişkilendirilmesi önem taşımaktadır. Her ne kadar bu lokalizasyon kesin olarak kanıtlanabilmiş olmasa da topografik veriler ve bölgesel ulaşım ağı dikkate alındığında öneri güçlü bir tarihsel coğrafi zemine dayanmaktadır. Yerleşimin, Boğazköy/Hattuşa ile Kuşaklı Höyük/*Zippalanda* arasında doğal bir ulaşım koridoru oluşturan vadinin merkezinde yer alması, Hitit Dönemi dinsel ve idarî organizasyonu içerisinde stratejik bir işlev üstlenmiş olabileceğini göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Orta Anadolu'daki kutsal dağ ve açık hava kült alanı geleneğiyle de ilişkilendirilebilir.

Yerleşimde bugüne kadar sistematik arkeolojik kazıların gerçekleştirilmemiş olması, alanın stratigrafik gelişimi ve kronolojik evrelerinin kesin biçimde belirlenmesini güçleştirmektedir. Buna rağmen yüzey araştırmaları sırasında elde edilen arkeolojik materyal, alanın farklı dönemlerde kesintili ya da sürekli biçimde iskân edildiğini göstermektedir. Teras alanlarında ve sur dışındaki yamaçlarda tespit edilen obsidyen yongalar, tarihöncesi faaliyetlerin varlığına işaret etmektedir. Orta ve Geç Demir Çağı'na tarihlenen seramik buluntuları ile Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları, yerleşimin Demir Çağı'ndan itibaren aktif biçimde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Az sayıdaki cam kap parçası da Roma Dönemi ve Geç Antik Çağ evrelerinde gündelik yaşam faaliyetlerinin sürdüğünü düşündürmektedir. Savunma sisteminin kaba yonu taşlarla harç kullanılmaksızın kuru duvar tekniğiyle inşa edilmiş olması, surların Roma öncesi bir mimari geleneğe ait olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte mevcut veriler, sur hattının kesin tarihlendirilmesine imkân verecek düzeyde değildir. Dolayısıyla alanın kronolojik gelişimi ancak gelecekte gerçekleştirilecek stratigrafik kazılar ve malzeme analizleriyle netlik kazanabilecektir.

Çeşka Kalesi'nin günümüze ulaşan en belirgin mimari evresi Geç Antik Çağ'a tarihlenmektedir. Bu dönemde merkezdeki ana kaya kütlesi çok sayıda müdahaleyle yeniden biçimlendirilerek dinsel yapılar, kaya odaları, koridorlar ve yeraltı geçitlerinden oluşan kompleks bir mekânsal organizasyon meydana getirilmiştir. Kaya kütesinin güneybatısında yer alan kayaya oyma şapel, bu mimari dönüşümün en

* Bu çalışma, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından desteklenen YA016601[2017-2022] proje nolu ve "Yozgat İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması" isimli Yüzey Araştırması Projesinden (Bakanlık) üretilmiştir.

** Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, hacer.sancaktar@yobu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3268-7890>

dikkat çekici unsurlarından biridir. Doğu-batı doğrultusunda düzenlenen şapelin doğuya yönelen apsisi, beşik tonozlu ve kemerli bir mimari kompozisyon sergilemektedir. Apsisin merkezinde yer alan iki kademeli dikdörtgen oyuk, muhtemelen ahşap ya da metal bir haçın sabitlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Güney duvardaki derin nişlerin ise litürjik kullanım, ikon yerleştirme veya aydınlatma amacıyla düzenlendiği anlaşılmaktadır. Kaya içine oyularak oluşturulan bu tür şapeller, Kapadokya ve Orta Anadolu'daki Geç Antik Çağ kaya mimarisi geleneğinin karakteristik örnekleriyle yakın paralellik göstermektedir. Bununla birlikte Çeşka Kalesi'ndeki düzenlemeler, büyük manastır komplekslerinden ziyade daha sınırlı ölçekli ve savunma karakteri ağır basan bir yerleşim modeline işaret etmektedir.

Şapelin kuzeyinde yer alan kemerli mekânlar ve bunlara bağlanan tonozlu koridor sistemi, yerleşimin yeraltı organizasyonunun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Koridorun sonunda güneydoğu ve kuzeydoğu yönlerine açılan iki ayrı tünel bulunmaktadır. Bu tünellerin dağın iç kesimlerine doğru devam ettiği anlaşılmaktadır. Benzer biçimde doğu ve kuzey sektörlerinde de kaya içine oyulmuş geçitler ve mekânlar tespit edilmiştir. Bu mimari düzenlemeler, alanın yalnızca askeri savunma amacıyla değil, aynı zamanda sığınma, depolama ve dinsel kullanım işlevleri doğrultusunda organize edildiğini göstermektedir. Özellikle birbirine bağlanan koridorlar ve kapalı kaya mekânları, yerleşimin tehdit dönemlerinde korunaklı bir yaşam alanı olarak kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu yönüyle Çeşka Kalesi, Kapadokya'daki yeraltı yerleşim gelenekleriyle işlevsel benzerlikler taşımaktadır. Ancak daha küçük ölçekli, savunma merkezli ve topoğrafyaya sıkı biçimde uyulanmış bir mimari karakter sergilemektedir.

Yerleşimde dikkat çeken bir diğer mimari unsur, kaya kütlelerinin kuzeybatısında bulunan yuvarlak planlı mekândır. Yukarıdan aşağıya doğru genişleyen bu yapının üst bölümünde yaklaşık 1,40 metre çapında bir açıklık bulunmaktadır. Yapının formu ve iç düzenlemesi, ilk kullanım aşamasında sarnıç işlevi gördüğünü düşündürmektedir. Özellikle Geç Demir Çağı veya bunu takip eden dönemlerde su depolama amacıyla kullanılmış olması muhtemeldir. Geç Antik Çağ'da gerçekleştirilen ikinci kullanım evresinde ise mekânın yeniden düzenlenerek farklı bir işleve adapte edildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, yerleşimde mevcut yapıların sonraki dönemlerde yeniden işlevlendirilmesi eğilimini göstermesi bakımından önemlidir. Yerleşimin güney kesiminde, şapelin apsis bölümünün üst kotuna karşılık gelen noktada yer alan *antropomorfik khamosorion* tipi kaya mezarı da Geç Antik Çağ kullanım evresinin dikkat çekici unsurlarından biridir. İnsan bedenini andıran formuyla tanımlanan bu mezar tipi, geç dönem gömü gelenekleriyle ilişkilendirilmektedir. Kaya mezarı, şapel ve yeraltı mekânları birlikte değerlendirildiğinde Çeşka Kalesi'nin yalnızca askeri bir tahkimat değil, aynı zamanda dinsel pratiklerin ve gündelik yaşamın sürdürüldüğü çok işlevli bir yerleşim dokusu sunduğu anlaşılmaktadır.

Çeşka Kalesi'nin tarihsel coğrafya içerisindeki konumuna ilişkin temel tartışmalardan biri, yerleşimin Antik Çağ kaynaklarında geçen *Korniaspa* ile özdeşleştirilmesidir. Antik yol sistemleri dikkate alındığında yerleşimin, Tavium'dan doğuya Sebasteia'ya ve kuzeye doğru Zela ile Comana Pontica'ya ulaşan güzergâh üzerinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, alanın yalnızca yerel bir savunma merkezi değil, aynı zamanda bölgesel ulaşım ağlarını kontrol eden stratejik bir odak noktası olduğunu göstermektedir. *Korniaspa*'nın lokalizasyonuna ilişkin modern araştırmalarda farklı öneriler geliştirilmiştir. *Tabula Peutingeriana*, *TIB* haritaları ve Roma yol ağlarına ilişkin değerlendirmeler doğrultusunda bazı araştırmacılar yerleşimin Yozgat'ın kuzeydoğusundaki güzergâh sistemi içerisinde aranması gerektiğini belirtmektedir. Bu çerçevede *Korniaspa*'nın Kızıltepe çevresinde lokalize edilmesini öneren görüşlerin yanı sıra, alternatif bir yaklaşım Çeşka Kalesi ve çevresindeki arkeolojik buluntuların *Korniaspa* ile ilişkilendirilebileceğini ileri sürmektedir. Özellikle kale çevresinde tespit edilen çok önemli iskân verileri, kaya mezarları, Geç Antik Çağ yeraltı mekânları ve savunma sistemleri, bu lokalizasyon önerisinin arkeolojik dayanaklarını oluşturmaktadır. Son dönem literatüründe Çeşka Kalesi merkezli bu yaklaşımın alternatif bir hipotez olarak değerlendirilmiş olması, söz konusu önerinin akademik tartışmalara dâhil edildiğini göstermesi bakımından önemlidir. *Barrington Atlas* verileri, topoğrafik gözlemler ve mevcut arkeolojik materyal birlikte değerlendirildiğinde *Korniaspa*'nın Yozgat kent merkezinden ziyade Çeşka Kalesi ile ilişkilendirilmesi güçlü bir olasılık olarak görünmektedir. Ayrıca Galatia sınırları içerisinde yer aldığı bilinen *Korniaspa*'nın, Piskopos Eunomias'ın doğum yeri olarak anılması, yerleşimin Geç Antik Çağ'daki dinsel statüsünü ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Çeşka Kalesi'nin, Orta Anadolu'nun Geç Antik Çağ

yerleşim ağı içerisinde yalnızca askerî değil, aynı zamanda piskoposluk merkeziyle ilişkili dinsel bir işlev üstlenmiş olabileceği değerlendirilmektedir.

Çeşka Kalesi, Hitit Dönemi'nden Geç Antik Çağ'a kadar uzanan çok katmanlı kullanım süreciyle Orta Anadolu'nun tarihsel sürekliliğini yansıtan önemli merkezlerden biridir. Yerleşimde gözlemlenen kutsal alan düzenlemeleri, tahkimat sistemi, kaya oyma mimarisi ve yeraltı mekânları, alanın farklı dönemlerde değişen siyasî, askerî ve dinsel ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden biçimlendirildiğini göstermektedir. Bununla birlikte mevcut veriler büyük ölçüde yüzey araştırmalarına dayandığından, alanın kesin kronolojisi ve işlevsel dönüşümleri konusunda cevap bekleyen çok sayıda problem bulunmaktadır. Özellikle savunma sistemlerinin tarihlendirilmesi, kaya oyma mekânların kullanım evrelerinin belirlenmesi ve *Piskurunuwa* ile *Korniaspa* lokalizasyonlarının arkeolojik verilerle desteklenmesi, gelecekte yürütülecek araştırmalar açısından temel çalışma alanları arasında yer almaktadır. Buna rağmen mevcut arkeolojik ve topografik veriler, Çeşka Kalesi'nin Yozgat ve çevresinin kültürel tarihi açısından anahtar konumdaki yerleşimlerden biri olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- ÅHLFELDT, J. (2020). *Digital Atlas of Roman Empire*. <https://imperium.ahlfeldt.se/> (Erişim: 21.05.2026).
- FRENCH, D. (1992). Galatya Bölgesi Roma Yolları ve Miltaşları. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı*, Ankara: Müze Eserleri Turistik Yayınları, 6-31.
- FRENCH, D. (2012). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, vol. 3, Milestones Fasc. 3.2. Galatia, Electronic Monograph 2. Ankara: British Institute at Ankara.
- FRENCH, D. (2012). *Roman Roads and Milestones of Asia Minor*, vol.3 Milestones Fasc. 3.3. Cappadocia, Electronic Monograph 3. Ankara: British Institute at Ankara.
- FRENCH, D. (2016). *Roman Roads & Milestones of Asia Minor Vol. 4 The Roads Fasc. 4.1 Notes on the Itineraria*, BIAA Electronic Monograph 10. Ankara: British Institute.
- GARSTANG, J. (1943). Hittite Military Roads in Asia Minor: A Study in Imperial Strategy with a map. *American Journal of Archaeology*, 47(1), 35-62.
- HAAS, V. (1994). *Geschichte der hethitischen Religion*. Handbook of Oriental Studies I. The Near and Middle East. Leiden; New York: Köln: Brill.
- HILD, F. ve Restle, M. (1981). *Tabula Imperii Byzantini 2. Kappadokien (Kappadokia, Charsianon, Sebasteia und Lykandos)*. Viyana: Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- RAMSAY, W. M. "The Historical Geography of Asia Minor." Royal Geographical Society Supplementary Papers 4 (1890): 264–315.
- SANCAKTAR, H., TAMSÜ-POLAT, R., POLAT, Y., ŞENOCAK, B. DOKUZBOY, A. ve SEZGİN, K., (2019). Yozgat İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2017 Yılı Çalışmaları. *36. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Çanakkale: Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, 141-164.
- SANCAKTAR, H., SEZGİN, K. (2020). Yozgat İli Geç Demir Çağı'ndan Geç Antik Çağ'a Kadar Kaleler ve Savunma Yapıları. *Masrop* 14(1-2), 47–91.
- SANCAKTAR, H., SEZGİN, K. (2020). Son Dönem Araştırmaları Işığında Yozgat ve Çevresindeki Kaya Mezarları. *Cedrus* VIII, 2, 325-349.
- SANCAKTAR, H., SEZGİN, K., DOKUZBOY, A. (2020). Yozgat İli Ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması: 2017-2019 Çalışmaları. *Türkiye Yüzey Araştırmaları Webinarları I-II-III*, 154–157.
- SANCAKTAR, H., SEZGİN, K., TAMSÜ-POLAT, R., POLAT, Y. (2021). New sites discovered in the Yozgat Archaeological Research Project. E. SÖKMEN & A. SCHACHNER In, *Understanding*

Transformations: Exploring the Black Sea region and northern Central Anatolia in antiquity (BYZAS 26, 277–298). İstanbul: Ege Yayınları.

SANCAKTAR, H., (2022). Yeni Araştırmalar Işığında Yozgat ve Çevresinin Arkeolojisi. E. GÜNGÖR İçinde (Ed.), *Yozgat Tarihi ve Kültürü* (Cilt 1, 55–70). Ankara: Akçağ Yayınları.

SANCAKTAR, H. – SEZGİN, K. (2020). Çeşka Kalesi (Piskurunuwa - Korniaspa). *Türkiye Turizm Ansiklopedisi*. <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/ceska-kalesi-piskurunuwa-korniaspa> (Erişim: 21.05.2026).

SERDAR DİNÇER, P. – DOĞANDOR, E. (2025). Bizans Yollarında Unutulmuş Bir Yerleşim: Korniaspa (Düzeltilme Makalesi). *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi* 8/1: 442-445.

STROBEL, K. – GERBER, C. (2000). Tavium (Büyüknefes, Provinz Yozgat) Ein regionales Zentrum Anatoliens Bericht über den Stand der Forschungen nach den erste drei Kampagnen (1997-1999), *Istanbul Mitteilungen*, 50: 215-265.

TALBERT, R. J. A. (Editör). (2000). *Barrington Atlas of the Greek and Roman World: Map-by-Map Directory*. Princeton: Princeton University.